

РОЛЬ ОЦІНКИ РИЗИКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто основні передумови та проблематику оцінки ризику інвестиційної діяльності для забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств. Проаналізовано динаміку іноземного інвестування України та Росії. Визначені основні причини виникнення ризику. Охарактеризовано методи нейтралізації ризиків інвестиційної діяльності.

The basic prerequisites and issues of risk assessment of investment activity for the financial security of agricultural enterprises. The dynamics of foreign investment in Ukraine and Russia. The main causes of risk. The methods of neutralizing the risks of investment.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні ризики, фінансова безпека суб'єктів господарювання, страхування ризиків, аграрні підприємства.

Україна щодня стикається з проблемою невизначеності на всіх рівнях. Це ж саме стосується і безпеки підприємства. Через непередбачуваність економічної, політичної та зовнішньоекономічної політики мікроекономічне прогнозування та планування має низький рівень реалізації. А це, у свою чергу, впливає на порушення діяльності підприємства та підриває його фінансову безпеку. Однією зі стратегічно важливих складових діяльності аграрних підприємств є інвестиційна діяльність. Аграрний сектор – важлива складова економіки країни. В умовах кризового стану економіки важливе значення належить оптимізації інвестиційної діяльності аграрних підприємств та підняття рівня їх фінансової стабільності.

Найважливішою складовою економічної безпеки підприємства є фінансова. Її значимість не залежить від галузевої специфіки підприємства. Це обґрунтовується, насамперед, самою сутністю підприємства, тобто господарською діяльністю, яка спрямована на отримання максимального прибутку або підприємницького доходу. Крім того, саме фінансові результати та фінансовий стан підприємства характеризують його спроможність пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі та адаптуватися до існуючого ринкового механізму [1, с.80]. Під фінансовою безпекою підприємства розуміють стан всебічної захищеності та збалансованості ієрархічної системи фінансових інтересів підприємства, важливою складовою якої є інвестиційна діяльність, що характеризує рівень розвитку суб'єктів господарювання, прагнення до науково-технічного прогресу, здатність до об'єктивного розподілу зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів. Також наявність зовнішнього та іноземного інвестування свідчить про високий позитивний імідж підприємства та довіру зі сторони закордонних партнерів.

За визначенням Щукіна Б.М.: "Інвестиції завжди орієнтовані на майбутнє і тому пов'язані зі значною невизначеністю економічної ситуації та поведінкою людей" [2]. Звідси слідує ситуація високої вірогідності невиконання інвестиційних планів аграрних підприємств через ряд об'єктивних та суб'єктивних причин. Тому для забезпечення фінансової безпеки, необхідно проводити комплексний аналіз діяльності підприємства, важливою складовою якого є оцінка інвестиційних ризиків.

Рівень інвестиційної привабливості сільського господарства країни в цілому та аграрних підприємств залишається на низькому рівні [3]. Але потенціальні можливості цього напрямку досить високі, що обумовлено загальносвітовою продовольчою кризою та унікальністю природно-географічного положення України. Однією з основних причин банкрутства значної частини сільськогосподарських підприємств є незадовільний стан матеріально-технічної бази, що спричинено низькою платоспроможністю сільськогосподарських товаровиробників. При цьому, аналізуючи досвід провідних підприємств галузі, варто відмітити, що досягти високої ефективності сільськогосподарського виробництва можливо завдяки вдалої інвестиційної діяльності. Проведемо аналіз стану іноземного інвестування України. У таблиці 1 відображено обсяг іноземних інвестицій в економіку України за основними країнами-інвесторами протягом 2008–2010 рр.

Виходячи з даних таблиці 1, в середньому за досліджуваний період в економіку України було залучено 40117,1 млн дол. США. Найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій припадає на 2010 р. (44708,0 млн дол. США), а найменше – у 2008 р. (35616,4 млн дол. США). Виходячи з цього, можемо стверджувати про зростання зацікавленості міжнародних інвесторів у розвитку нашої національної економіки. У першу трійку країн-інвесторів входять Кіпр (середній обсяг надходжень аналізований період 8718,0 млн дол. США) та Нідерланди (середній обсяг надходжень аналізований період 3969,1 млн дол. США). Проведений аналіз відображає високий рівень фінансових надходжень в Україну. Росія виступає найближчим вагомим стратегічним партнером України, яка історично мала вагомий вплив на її становлення та розвиток. Тому країни, які інвестують фінансові ресурси в економіку Росії зацікавлені і Україною, яка територіально є досить близькою. У таблиці 2 проаналізуємо обсяг іноземних інвестицій в економіку Росії за основними країнами-інвесторами.

Аналізуючи дані таблиці 2, помічаємо, що для Росії, так само як і для нашої держави, Кіпр є найвагомішим джерелом іноземних інвестицій. У середньому за 2008-2010 рр. Кіпр залучив 30035 млн дол.

США, що більше у 3 рази більше, ніж надходження в Україну. Помітним є той факт, що у 2010 р. у 7,4 рази збільшився обсяг іноземних інвестицій в Росію з Кіпру, досягши таким самим значення 61961 млн дол. США – найвищого показника серед країн-інвесторів. В цілому в середньому за аналізований період у рік надійшло прямих іноземних інвестицій на суму 100147 млн дол. США. Нідерланди та Німеччина входять у п'ятірку найбільших інвесторів Росії та, як зазначалося вище, України. Значні фінансові ресурси надходять також і від Японії та Китаю (у 2010 р. обсяг інвестицій з цих країн становив відповідно 5373 та 12979 млн дол. США), але для України ці країни не є вагомими іноземними інвесторами, хоча потенційні можливості досить високі. Помітним є той факт, що Сполучені Штати Америки та Швеція не входять у 10 найбільших інвесторів Росії, хоча у нашій країні вони мають значну частку у структурі країн-інвесторів.

Таблиця 1

Обсяг іноземних інвестицій в економіку України за основними країнами-інвесторами, млн дол. США

Країни-інвестори	роки			В середньому за 2008-2010 рр.	Номер у ранжованому ряду
	2008	2009	2010		
Всі інвестиції	35616,4	40026,8	44708,0	40117,1	-
із них:					
Кіпр	7646,2	8593,2	9914,6	8718,0	1
Німеччина	6393,0	6613,0	7076,9	6694,3	2
Нідерланди	3197,4	4002,0	4707,8	3969,1	3
Російська Федерація	1847,2	2674,6	3402,8	2641,5	4
Австрія	2443,8	2604,1	2658,2	2568,7	5
Сполучене королівство	2249,8	2375,9	2298,8	2308,2	6
Франція	1231,2	1640,1	2367,1	1746,1	7
Сполучені Штати Америки	1464,6	1387,1	1192,4	1348,0	10
Віргінські острови (Британські)	1294,0	1371,0	1460,8	1375,3	9
Швеція	1262,8	1272,3	1729,9	1421,7	8

Таблиця 2

Обсяг іноземних інвестицій в економіку Росії за основними країнами-інвесторами, млн дол. США

Країни-інвестори	роки			В середньому за 2008-2010 рр.	Номер у ранжованому ряду
	2008	2009	2010		
Всі інвестиції	103769	81927	114746	100147	-
із них:					
Люксембург	7073	11723	35167	17988	3
Нідерланди	14542	11640	40383	22188	2
Китай	1239	9757	27940	12979	6
Кіпр	19857	8286	61961	30035	1
Німеччина	10715	7366	27825	15302	4
Сполучене королівство	14940	6421	21578	14313	5
Швейцарія	3062	3586	3765	3471	10
Японія	4077	3020	9022	5373	8
Франція	6157	2491	10343	6330	7
Віргінські острови (Британські)	3529	1792	7535	4285	9

Таким чином, виходячи з аналізу даних таблиці 1 та 2, можна стверджувати про високу важливість прямих іноземних інвестицій для розвитку економіки держави. Вагоме значення має також і цільове направлення зовнішніх фінансових ресурсів. У таблиці 3 та 4 відображено дані структури прямих іноземних інвестицій за деякими видами економічної діяльності Росії та України відповідно.

Виходячи з даних таблиць 3 та 4, можемо зробити висновок, що у обох аналізованих країнах сільське господарство у структурі іноземних інвестицій займає найнижчі позиції. Якщо в Україні у 2009-2010 рр. надійшло іноземних інвестицій на загальну суму 1626,7 млн дол. США (1,9-2,0 % у структурі іноземних інвестицій 2009 р. та 2010 р. відповідно), то в Росію сумарний обсяг фінансових ресурсів становив 903,0 млн дол. США (0,5-0,4 % у структурі іноземних інвестицій 2009 р. та 2010 р. відповідно). Перевага іноземних інвесторів у Росії належить обробній промисловості (33157 млн дол. США у 2010 р., 28,9 % до загальної структури аналізованого року). Зовнішні інвестори України надають перевагу промисловості (31,4-33,1%) та фінансовій діяльності (31,0-33,7%).

Таблиця 3

Структура іноземних інвестицій Росії за деякими видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Роки			
	2009		2010	
	млн дол. США	у % до заг. підсумку	млн дол. США	у % до заг. підсумку
Всього іноземних інвестицій	81927	100	114746	100
із них:				
Сільське господарство, полювання та лісове господарство	437	0,5	466	0,4
Видобуток корисних копалин	10327	12,6	13858	12,1
Обробна промисловість	22216	27,1	33157	28,9
Металургійна промисловість та виробництво готових металевих виробів	4494	5,5	7627	6,6
Операції з нерухомим майном, оренда та надання послуг	7937	9,7	7341	6,4

Таблиця 4

Структура іноземних інвестицій України за деякими видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Роки			
	2009		2010	
	млн дол. США	у % до заг. підсумку	млн дол. США	у % до заг. підсумку
Всього іноземних інвестицій	40026,8	100	44708,0	100
із них:				
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	793,0	2,0	833,7	1,9
Промисловість	13276,4	33,1	14042,6	31,4
Фінансова діяльність	12431,0	31,0	15059	33,7
Металургійна промисловість та виробництво готових металевих виробів	5557,1	13,9	5940,4	13,3
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	4268,5	10,7	4754,1	10,6

Від ефективної оцінки ризику інвестиційної діяльності аграрних підприємств залежить фінансова безпека суб'єктів господарювання. Серед найбільш вірогідних причин виникнення ризиків виділяють: зовнішньоекономічні; несприятливий політичний клімат у країні; не повна та не точна інформація, якою володіють учасники інвестиційного процесу під час впровадження проекту; нестабільність кон'юнктури ринку; висока вірогідність виробничо-технологічних ризиків; непередбачуваність дії учасників, їх ментальність; не стабільність економіки країни; зміна цінової політики країни; недобросовісність зовнішніх постачальників та підрядників; недостатній досвід учасників проекту.

Із метою кількісного аналізу рівня ризику застосовують ряд методів: метод експортних оцінок, ймовірно-статистичний, коефіцієнт варіації, бета-коефіцієнта, розрахунок терміну окупності проекту, метод аналогій, метод відсоткових ставок з поправкою на ризик, метод критичних значень та інші.

До найбільш розповсюджених методів нейтралізації інвестиційних ризиків належать: метод диверсифікації, страхування, хеджування та розподілу інвестиційних ризиків. Під диверсифікацією розуміється інвестування фінансових ресурсів у більш ніж один вид активів, тобто процес розподілу інвестицій між різними об'єктами вкладення, які між собою безпосередньо не пов'язані. Одним із найбільш поширених способів запобігання або зменшення ризиків є страхування.

Страхування ризиків – це передача певних ризиків страховій компанії [4]. При аналізі важливо виділити групу ризиків, які можуть бути застраховані. Коли відбувається певна ризикова подія, інвестор має підстави сподіватися на відшкодування втрат, пов'язаних із цим ризиком. До ризиків, які підлягають страхуванню, належать: прямі майнові збитки, пов'язані з перевезеннями, роботою обладнання, поставкою матеріалів; непрямі збитки, спричинені демонтажем і переміщенням пошкодженого майна, повторним встановленням обладнання, недержанням орендної плати; ризики, що підлягають обов'язковому страхуванню (від нещасних випадків на виробництві, захворювань, пошкодження майна, викрадення транспортних засобів). Страхування поширюється тільки на інвестиційний процес і не охоплює об'єктів, створених у результаті інвестицій. До таких видів страхування належать: страхування будівництва; страхування на випадок зриву поставок будівельних матеріалів під час будівництва; страхування кредитів, що йдуть на забезпечення інвестицій тощо. Ринкові відносини розширили сферу страхування фінансового ризику підприємств і включають, поряд із страхуванням, одержання прибутку, страхування рівня цін, стабільності надходжень сировини від постачальників тощо. Поряд із добровільним, існує обов'язкове страхування майна і медичне страхування, що передбачається кошторисом витрат підприємства. Але існують такі види ризику, які не можуть охоплюватися страховими компаніями. Це ризики, пов'язані з

нестабільністю внутрішньополітичного життя країни, до якої спрямовуються інвестиції. До них належать можливі втрати, пов'язані з конфіскацією, громадянською війною, зміною політичного курсу уряду, зміною суспільно-політичного устрою тощо. Страхування подібних ризиків передбачає створення державних гарантійних фондів, які повинні забезпечити певні гарантії інвестицій приватних осіб в економіку тієї чи іншої країни.

У бізнес-плані зазначаються заходи щодо видів ризику, які не підлягають страхуванню – через неправильний вибір проекту, коливання кон'юнктури ринку, зміну цін і попиту, соціальну нестабільність. З цією метою на підприємстві може створюватись фонд комерційного ризику, величина якого коливається від 5 до 15 % прибутку [4]. Далі переглядається рентабельність справи з урахуванням заходів, що плануються. Хеджування – це процес страхування ризику від можливих збитків шляхом переносу ризику зміни ціни з однієї особи на іншу. Хеджування здійснюється через укладення контракту, який призначений для страхування ризиків зміни ціни – хеджа між стороною, що страхує ризик (хеджером), та стороною, що бере ризик на себе (спекулянт). Предметом контракту можуть бути різні активи – товари, валюта, акції, облігації тощо. Хеджування може здійснюватись на підвищення або зниження цін. Хеджер прагне знизити ризик, спричинений невизначеністю цін на ринку, продаючи форвардні, ф'ючерсні чи опціонні контракти. Це дозволяє спрогнозувати доходи чи витрати, хоча ризик не зникає. Його бере на себе спекулянт, який іде на одержання прибутку, граючи на різниці цін.

У сучасній практиці широке розповсюдження отримав механізм розподілу ризиків. Розподіл інвестиційних ризиків – це частковий трансферт партнерам фінансових ризиків за окремими операціями. На практиці застосовуються наступні напрями розподілу ризиків:

1. Розподіл ризиків між учасниками інвестиційного проекту. Підприємство може передати підрядникам ризики, пов'язані з невиконанням календарного плану будівельно-монтажних робіт, їх низькою якістю тощо.

2. Розподіл ризику між підприємством і постачальниками сировини та матеріалів. Його предметом є фінансові ризики, які пов'язані із втратою (псуванням) майна (активів) у процесі їх транспортування і здійснення вантажно-розвантажувальних робіт. Форми такого розподілу ризиків регулюються відповідними міжнародними правилами «ІНКОТЕРМС- 90».

3. Розподіл ризику між учасниками лізингової операції. Наприклад, при операційному лізингу підприємство передає орендодавцю ризик морального старіння використаного активу, ризик втрати ним технічної продуктивності (за умов дотримання встановлених правил експлуатації), а також інші ризики, що обговорюються в контракті [5].

Використовуючи комплексний аналіз інвестиційних ризиків, та враховуючи їх результати у діяльності аграрного підприємства, можна забезпечити високу фінансову безпеку суб'єктів господарювання. Слід зазначити, що найменший рівень ризику інвестиційного проекту є найбільш бажаним для потенційного інвестора, оскільки свідчить про гарантію отримання доходу, збереження коштів та мінімізацію збитків. Саме тому інвестори в умовах економічної невизначеності повинні враховувати вплив інвестиційних ризиків на підприємницьку діяльність з метою забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Таким чином, роль оцінки ризику інвестиційної діяльності для забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств є досить значною. Від своєчасності та вірності оцінки рівня ризику залежить кінцевий результат діяльності підприємства. Серед найбільш вірогідних причин виникнення ризику виділяють несприятливий політичний клімат в країні, неповну та неточну інформацію, якою володіють учасники інвестиційного процесу під час впровадження проекту, не стабільність економіки країни та недостатній досвід учасників інвестиційної діяльності. Нейтралізація ризиків можлива при використанні методу диверсифікації, страхуванні, хеджуванні та розподілі інвестиційних ризиків. Реальна оцінка та вчасне запобігання ризиків інвестиційної діяльності дає змогу забезпечити високу фінансову безпеку аграрним підприємствам.

Література

1. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства : [навч. посібник] / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
2. Щукін Б. М. Інвестування : [курс лекцій] / Щукін Б.М. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
3. Гайдучкий П.І. Аграрна реформа: на порозі реструктуризації / П.І. Гайдучкий // Агроінком. – 1997. – № 8-9. – С. 10–21.
4. Горбач Л.М. Страхова справа Страхова справа : [навч. посібник] / Горбач Л.М. – [2-е вид., випр.]. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
5. Одинцов А.А. Защита предпринимательства (экономическая и информационная безопасность) : [учебное пособие] / Одинцов А.А. – М. : Международные отношения, 2003. – 328 с.

Надійшла 08.04.2011